

Decàleg

Elements estratègics per a impulsar polítiques que afavoreixin la transició agroecològica davant del canvi climàtic a l'Alt Penedès

L'objectiu principal d'aquest decàleg, impulsat des de i per al territori, és fer una diagnosi dels reptes i oportunitats de promoure la transició agroecològica a l'Alt Penedès.

El sistema agroalimentari industrial és una de les principals causes de degradació ambiental i desigualtat social, que té efectes negatius per tota la societat incloent els propis agricultors i agricultores. Els impactes del canvi climàtic, la pèrdua de biodiversitat, el canvi d'usos del sòl, l'esgotament dels recursos hídrics, la contaminació dels ecosistemes terrestres i aquàtics, així com la concentració corporativa i la inseguretat alimentària són només algunes de les repercussions socioecològiques que qüestionen la sostenibilitat de l'actual sistema agroalimentari

Degut al canvi climàtic, les pressions sobre els sistemes agrícoles mediterranis i sobre la pròpia pagesia s'estan accelerant a causa de la creixent invasió de plagues i malalties, la reducció de la disponibilitat d'aigua i uns ingressos agrícoles cada vegada més impredecibles. A més, en la dimensió socioeconòmica, la integració a les cadenes agroalimentàries globals ha posant en perill la viabilitat econòmica de les explotacions més petites, que se suma a una falta de relleu generacional.

Avui dia és crucial explorar les vies de transició agroecològica des d'explotacions agrícoles fins a territoris com ara l'Alt Penedès. La FAO i la Unió Europea proposen cinc nivells de transició del sistema agroalimentari, que descriuen passos graduals des d'una major eficiència en les explotacions industrials (nivell 1), la substitució per pràctiques agràries alternatives (nivell 2), la remodelació funcional de tot l'agroecosistema (nivell 3), el canvi de les relacions entre persones productores i consumidores (nivell 4) i la transformació de tot el sistema agroalimentari mitjançant la governança participativa del territori i els seus recursos (nivell 5).

El projecte MA4SURE avalua els diferents nivells de la transició agroecològica, des de l'explotació agrícola fins al paisatge, amb la finalitat de comprendre quins són els reptes clau i identificar les possibles solucions cap a una transició cap a l'agroecologia al Mediterrani. A l'Alt Penedès, la viticultura s'ha convertit en el cultiu predominant durant l'últim segle i avui dia ocupa al voltant del 80% de la superfície agrícola. Degut, en part, a l'auge de les grans empreses del cava a la regió, l'antic mosaic agrícola de vinyes junt amb altres cultius mediterranis (p. ex. blat, olivera, horta, fruiters) ha estat substituït gradualment per monocultius de vinyes com a manera d'assegurar les demandes productives d'aquestes empreses.

Aquest procés ha provocat diversos problemes socioecològics, en particular la pèrdua de fertilitat del sòl i la seva erosió, així com una pressió socioeconòmica sobre la pagesia a causa dels baixos preus dels productes agrícoles. Un repte important és, per tant, desenvolupar solucions per a millorar la resiliència socioecològica i la capacitat d'adaptació dels sistemes agroalimentaris al canvi climàtic. A llarg termini, l'objectiu és passar dels monocultius a sistemes més diversos i integrats, garantint així la sostenibilitat mediambiental i la viabilitat socioeconòmica de les activitats agrícoles a l'Alt Penedès.

Per avançar en la transició agroecològica de l'Alt Penedès, s'ha realitzat una primera diagnosi dels reptes i les oportunitats que suposaria avançar cap a un sistema agroalimentari més sostenible i resilient que l'actual. Aquesta diagnosi, consensuada pels diversos actors territorials que han participat en l'elaboració del present document, resulta d'un taller que va tenir lloc a Sant Sadurní d'Anoia el 17 de novembre de 2022, i es presenta tot seguit en forma de decàleg:

1) Cap a una comprensió sistèmica de l'agroecologia

Cal, per una banda, promoure pràctiques agràries que tinguin efectes positius a llarg termini sobre el bon funcionament dels agroecosistemes i, de l'altra, garantir una producció i subministrament d'aliments que s'ajustin a una dieta equilibrada i amb una distribució de valor equitativa entre tots els agents de la cadena agroalimentària.

2) Promoure les pràctiques agroecològiques

Per a seguir fomentant l'agroecologia en el sector de la viticultura cal una clara voluntat política, i el corresponent suport tècnic, per a què els persones viticultores apliquin bones pràctiques agroecològiques, especialment per millorar la qualitat del sòl, com per exemple: esmenes orgàniques, diversificació de la producció, limitar o eliminar inputs externs, aplicar mètodes de maneig de plagues alternatius, i desenvolupar un maneig agroforestal i ramader integrat.

3) Garantir la viabilitat econòmica de l'agricultura

Per a garantir la sostenibilitat econòmica de les explotacions agroecològiques, en lloc d'atorgar subvencions, els responsables polítics haurien d'advocar per una normativa que: pagui pels serveis ecosistèmics que proporcionen les bones pràctiques agroecològiques, faci pagar a aquells les pràctiques dels quals tinguin un impacte ecològic negatiu sobre el medi ambient, el clima, i els sòls, garanteixi la viabilitat econòmica de l'agricultura advocant per l'estricta aplicació i revisió de les lleis ja vigents destinades a garantir preus justos promovent canals de distribució de productes locals, i agilitzi els procediments administratius.

4) Planificar i gestionar el paisatge com a sistema

Davant la fragmentació física dels sistemes agraris deguda a l'ocupació del sòl per infraestructures, serveis tècnics o creixements urbans que no tenen en compte la funcionalitat ecològica i productiva del paisatge, cal una planificació sistèmica del territori. Això inclou restablir la connexió entre els espais agraris i els espais urbans i equilibrar les diferents demandes sobre els usos del sòl, com ara la conservació dels processos ecològics i la biodiversitat, l'autosuficiència alimentària, o la urbanització i les infraestructures. Aquesta gestió integrada del territori ha de buscar solucions consensuades entre diferents interessos. L'objectiu és restaurar paisatges més diversos, integrats i complexos, capaços d'allotjar major biodiversitat i, alhora, permetre una activitat econòmica més sostenible i resilient davant el canvi climàtic.

5) Apostar per una innovació socioeconòmica solidària

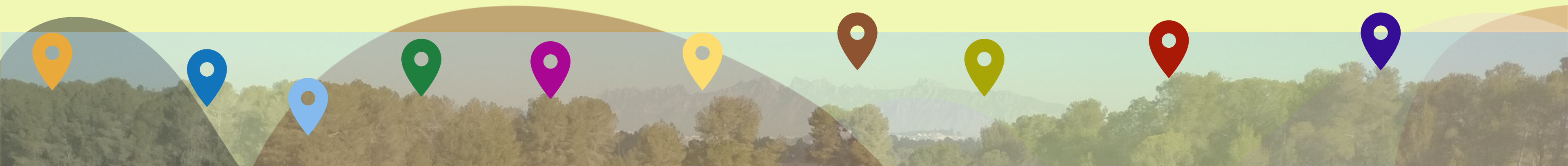
Cal impulsar innovacions socioeconòmiques, finançades amb fons públics de suport, que augmentin la cooperació i la solidaritat entre la pagesia, i altres agents del sistema agroalimentari, com les associacions de defensa vegetal o els bancs de llavors locals, i en particular, ajudar els joves agricultors a prendre el relleu generacional i reorientar les seves empreses, com ara: fent instal·lacions públiques de compostatge agrícola per a la trituració de restes de podes i brossa a nivell de districte, instal·lant viviers de cellers comunals perquè la pagesia pugui elaborar el seu propi vi i generar valor afegit a la seva producció, mitjançant maquinària compartida o llogada a nivell comunal per reduir la càrrega econòmica dels joves agricultors. En aquest context, seria molt útil promoure la figura del mentor.

6) Afavorir l'educació agroecològica

Un aspecte fonamental de la transició agroecològica és l'educació i la formació de la pagesia i personal tècnic en l'aplicació de pràctiques i models empresarials agroecològics. Per tant, l'agroecologia ha de ser un component central dels plans d'estudi a tots els nivells, des dels horts i menjadors escolars fins a la formació professional agrària i la universitat, per dotar a la futura pagesia dels coneixements tècnics i pràctics necessaris per participar activament en aquesta transició. Això inclou la transmissió de coneixements i pràctiques tradicionals (per exemple, en viticultura, la pràctica de l'empelt o el cultiu associat i el coneixement de varietats de vinya adaptades a la sequera). A més, calen oportunitats de formació finançades amb fons públics per a la pagesia actual, per donar-li suport en la transició a l'agroecologia.

7) Sensibilitzar la societat

Un aspecte essencial per a la transició agroecològica és que la societat valori els aliments agroecològics. Això requereix conscienciar la població sobre els nexes entre la producció agroecològica d'aliments, la salut, el bon estat dels ecosistemes, i la mitigació i adaptació al canvi climàtic. Calen més i millors campanyes de sensibilització per transmetre coneixements sobre pràctiques i cicles de producció, i com els productes de temporada i proximitat ajuden a reduir la bretxa entre el món urbà i el rural en reconnectar pagesia, comunitats i veïns amb el territori, i enfortir valors com ara la relació entre la qualitat de vida i la gestió sostenible dels paisatges a través del sistema agroalimentari.

8) Fomentar la ramaderia extensiva i el pasturatge

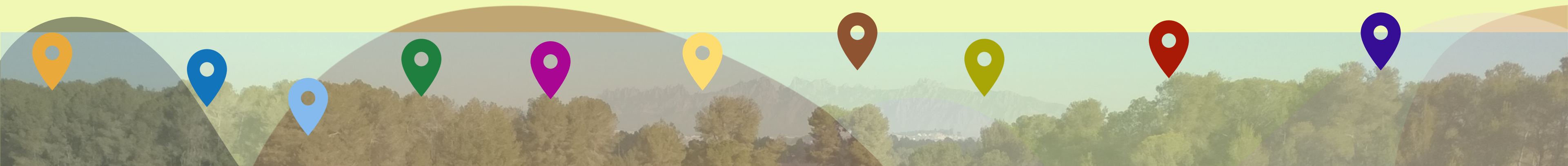
És important considerar la ramaderia extensiva i el pasturatge com elements clau de l'agroecologia, ja que proporcionen importants serveis ecosistèmics, especialment els que contribueixen a prevenir incendis forestals, tancar els cicles de nutrients i millorar la qualitat dels sòls, i restaurar paisatges en mosaic amb hàbitats més diferenciats que afavoreixin la biodiversitat. Per tant, cal que les administracions contractin persones pastores i ramaderes locals/comunitaris, simplifiquin els procediments burocràtics i garanteixin els drets de pas per al bestiar, ja que amb prou feines queden rutes segures i protegides per a la transhumància.

9) Impulsar una gestió forestal integrada

Un marc juridicoadministratiu per a la gestió forestal integrada és crític per a la prevenció d'incendis, la conservació de la biodiversitat, i com a potencial font econòmica per als agricultors. Per tant, es necessita la creació d'una llei que mobilitzi recursos econòmics i coneixements tècnics per a la gestió forestal integrada: la prevenció d'incendis i la conservació de la biodiversitat a través de l'agroforesteria i de la ramaderia extensiva orientada a la creació d'un mosaic paisatgístic agroforestal.

10) Aconseguir una gestió sostenible del cicle de l'aigua

La transició agroecològica, especialment la gestió del sòl i la diversificació de la producció, depèn de l'accés a l'aigua i la seva disponibilitat. L'aigua és un factor limitant per l'agricultura en aquest territori, i és d'esperar que aquest problema s'agreujarà amb el canvi climàtic. És, per tant, essencial, prendre consciència de la importància d'una gestió integrada i sostenible del cicle de l'aigua i treballar per un consens territorial sobre l'ús de l'aigua i la gestió dels aqüífers.

Actors territorials que han participat en l'elaboració del decàleg

Albet i Noia;
Àrea Metropolitana de Barcelona;
Associació Vinícola Catalana;
Centre d'Estudis del Paisatge Vitivinícola;
Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural - Generalitat de Catalunya;
Can Feixes;
Cooperativa Covides;
Gramona;
Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona;
Institut de Recerca i tecnologia Agroalimentària;
Llopart;
Mullet Viticultors;
Universitat Autònoma de Barcelona;
Universitat de Barcelona

